

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี Local Museum with Sustainable Tourism: Koh Kret, Nonthaburi Province

เวชกร ตาลวันนา Wechagron Talwanna*

บทคัดย่อ

เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงที่ไม่ไกลจากกรุงเทพฯ เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติ มีพื้นที่ลักษณะเป็นเกาะขนาดใหญ่กลางแม่น้ำเจ้าพระยา มีความหลากหลายในวิถีชีวิตชุมชนและชาติพันธุ์ มีทั้งคนไทยแท้ ไทยมอญ และไทยมุสลิม ขึ้นชื่อที่สุดคือชุมชนกลุ่มชาวมอญที่มีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ชัดเจนโดดเด่น มีภูมิปัญญาการปั้นเครื่องปั้นดินเผาชั้นดี มีภูมิปัญญาด้านอาหารและขนมหวาน นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวบนเกาะเกร็ด มีทั้งมาเดินเที่ยว เลือกซื้อสินค้าไหว้พระ ปั่นจักรยาน หรือเลือกนั่งเรือชมวิถีชีวิตรอบเกาะ บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นภายในเกาะเกร็ด โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเหล่านี้มีศักยภาพส่งเสริมพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้อย่างไร

จากการศึกษาพบว่า เกาะเกร็ดมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นอยู่ 2 แห่งคือ พิพิธภัณฑ์วัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร และพิพิธภัณฑ์ชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน) เป็นแหล่งความรู้ในเรื่องวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชุมชนให้นักท่องเที่ยวนอกเหนือจากการมาเดินเที่ยวเลือกซื้อสินค้าเพื่อความบันเทิง พิพิธภัณฑ์วัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร ต้องมีการบริหารจัดการที่ดี คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ กำหนดทิศทาง เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน เห็นคุณค่าของพิพิธภัณฑ์ ก่อให้เกิดการจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน ส่งผลต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในเกาะเกร็ดต่อไป ส่วนพิพิธภัณฑ์ชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน) ปัจจุบันได้ ปิดตัวลงแบบถาวรเนื่องจากผู้ริเริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ควบคุมดูแลเพียงคนเดียว เมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าชมไม่เพียงพอ สิ่งของที่จัดแสดงชำรุดเสียหายจากนักท่องเที่ยว การดูแลบำรุงรักษาจึงเป็นไปได้ยาก ผู้ริเริ่มก่อตั้งได้มอบสิ่งของภายในพิพิธภัณฑ์บางส่วนให้แก่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชและพิพิธภัณฑ์อื่น ๆ หากในอนาคตพิพิธภัณฑ์แห่งนี้จะกลับฟื้นคืนชีพมาอีกครั้งต้องได้รับความร่วมมือจากภาครัฐ ภาคเอกชน และที่สำคัญคือคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์จึงจะสำเร็จลุล่วงและยั่งยืนตลอดไป

คำสำคัญ: พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เกาะเกร็ด

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปกรรม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเมธารักษ์

Abstract

Koh Kret, Nonthaburi Province is a famous tourist destination not far from Bangkok. It is popular with both Thai and foreign tourists. It is a large island in the middle of the Chao Phraya River. There is a variety of communities and ethnic lifestyles, including true Thai, Thai Mon, and Thai Muslims. The most famous is the Thai Mon people who have distinct cultural characteristics. They have excellent local wisdom in pottery, food and sweets. Most tourists visiting Koh Kret would be strolling, buying souvenirs, paying respects to Buddha images, cycling, or taking a boat ride around the island. This article aims to study local museums in Kret Island and how they can use their potentials to promote sustainable tourism.

From the study, it was found that Koh Kret has two local museums: the Temple of Pramaiyigawas Worawihan and Ban Kwan Aman of the Mon. They are the sources of knowledge about culture, tradition and community. In addition to shopping for pleasure, the Temple of Pramaiyikawas Worawihan needs to be better managed. The community should be participating in decision-makings, setting directions, having opportunities for exchanging opinions and learning, having a sense of shared ownership and values of the museum. Then, as a result, the sustainable management of local museums will affect sustainable tourism in Kret Island. The Mon people Museum (Ban Kwan Aman) has now been permanently closed due to the sole supervision of the founder. Given the insufficient number of visitors and lots of items damaged by tourists, maintenance is difficult. The founder gave away some of the museum's contents to Sukhothai Thammathirat University and other museums. If the museum is to be revived in the future, it will require cooperation from the public and private sectors. And most importantly, the community must participate in the re- establishment of the museum, so it will be successful and sustainable.

Keywords: Local Museum, Sustainable Tourism, Koh Kret

บทนำ

การท่องเที่ยว (Tourism) นับเป็นอุตสาหกรรมที่เป็นแหล่งรายได้สำคัญส่วนหนึ่งของประเทศ ก่อให้เกิดการลงทุนธุรกิจท่องเที่ยวอย่างกว้างขวางเพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ช่วยสร้างอาชีพให้ประชาชนมีรายได้ สถานที่ท่องเที่ยวในประเทศไทยมีความหลากหลาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ในปัจจุบันกลุ่มนักท่องเที่ยวมีความหลากหลายมากขึ้น ซึ่งแต่ละกลุ่มต้องการประสบการณ์ทางการท่องเที่ยวแตกต่างกัน จึงมีรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น การท่องเที่ยวเชิงกีฬา การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา ฯลฯ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในปัจจุบันมีแนวโน้มการแข่งขันสูง มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วตามเหตุปัจจัยหลายประการโดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ สถานการณ์และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงอาจส่งผลให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไม่ยั่งยืน และเพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลง เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว สร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องได้รับความร่วมมือจากผู้นำชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต่อไป

เกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในวันหยุดสุดสัปดาห์และวันหยุดนักขัตฤกษ์ สาเหตุที่ทำให้นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปเที่ยวชมในพื้นที่เกาะเกร็ด เนื่องจากกระยะทางอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร สามารถเดินทางเข้าถึงได้สะดวก มีร้านค้าจำหน่ายผลิตภัณฑ์และอาหารให้นักท่องเที่ยวได้จับจ่ายใช้สอยได้อย่างเพลิดเพลิน ผลิตภัณฑ์ของฝากของที่ระลึกที่โดดเด่นคือเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบของ โอ่ง อ่าง ครก กระปุก โอ่งพลุ เป็นต้น อาหารที่เป็นเอกลักษณ์ประจำเกาะเกร็ด คือ ทอดมันหน่อกล้วยได้ว่าเป็นหนึ่งเดียวในประเทศไทยก็ว่าได้ ดอกไม้ทอด ข้าวแช่ขนมมงคลโบราณที่ขึ้นชื่อ ได้แก่ ขนมหันตรา จ้ำมงกุฏ เสน่ห์จันทร์ ทองเอก ทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง ฯลฯ อีกทั้งยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ได้แก่ วัดปรมัยยิกาวาส วัดจิมพลี สุทธาวาส วัดไผ่ล้อม วัดศาลากุล วัดเสาธงทอง และมีพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ชุมชน มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเป็นแหล่งเรียนรู้และการประกอบอาชีพเกษตรกรรม จุดเด่นของเกาะเกร็ดคือนักท่องเที่ยวสามารถท่องเที่ยวภายในเกาะเกร็ดจบภายในเพียงวันเดียว โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มาเที่ยวบนเกาะเกร็ด ก็จะมีทั้งเดินทางเที่ยว เลือกซื้อสินค้า ไหว้พระ ปั่นจักรยาน หรือเลือกนั่งเรือชมวิถีชีวิตรอบเกาะ

จากข้างต้นผู้เขียนจึงสนใจพิพิธภัณฑสถานที่อยู่ในเกาะเกร็ด คือพิพิธภัณฑวัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร และพิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน) ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยการฟื้นฟู และกระตุ้นการท่องเที่ยว เกาะเกร็ดให้ขยายตัวและเกิดความยั่งยืน พร้อมสร้างศักยภาพจากการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของเกาะเกร็ดให้มีความพร้อมในด้านการเป็นแหล่งความรู้ ด้านคุณภาพสถานที่ ตลอดจนการบริการ และ การต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เกิดความประทับใจและอยากกลับมาท่องเที่ยวอีกในอนาคต

วัตถุประสงค์การศึกษา

เพื่อศึกษาพิพิธภัณฑสถานที่อยู่ในเกาะเกร็ด และพิพิธภัณฑที่อยู่ในแหล่งนี้มีศักยภาพส่งเสริมพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้อย่างไร

วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้การเก็บรวบรวมโดยสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (In-depth interview) การสังเกตการณ์นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยว ในเกาะเกร็ด และข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ข้อมูลเกี่ยวกับเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

เกาะเกร็ดแต่เดิมนั้นก็ไม่ได้เป็นเกาะ เป็นเพียงผืนแผ่นดินธรรมดา แต่เมื่อมีการขุดคลองลัดแม่น้ำเจ้าพระยา หรือ “คลองลัดเกร็ด” ขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท้ายสระแห่งกรุงศรีอยุธยา ทำให้กระแสน้ำเปลี่ยนทิศทาง กัดเซาะตลิ่งและทำให้คลองที่ขุดขึ้นกลายเป็นแม่น้ำสายใหญ่ ส่วนแม่น้ำสายเดิมก็มีขนาดเล็กลง เกาะเกร็ดจึงกลายเป็นเกาะ

บนเกาะเกร็ดนั้นมีชาวไทยรามัญหรือชาวมอญอาศัยอยู่เป็นส่วนใหญ่ โดยชาวมอญเหล่านี้อพยพมาอยู่ที่เกาะเกร็ดตั้งแต่สมัยพระเจ้าตากสิน กรุงธนบุรี และในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ซึ่งชาวมอญเหล่านี้มีส่วนสำคัญในการทำให้เกาะเกร็ดกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจของจังหวัดนนทบุรีในปัจจุบัน เพราะเมื่อพวกเขาอพยพมาอาศัยอยู่บนเกาะเกร็ด ก็ได้นำเอางานหัตถศิลป์ที่พวกเขาเชี่ยวชาญอย่างการปั้นเครื่องปั้นดินเผามาด้วย และมีการสืบทอดฝีมือการทำเครื่องปั้นดินเผาจากรุ่นสู่รุ่นมาจนปัจจุบัน

เกาะเกร็ดแบ่งเป็น 7 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 1 ชื่อบ้านลัดเกร็ด หมู่ที่ 2 ชื่อบ้านศาลากุลนอก หมู่ที่ 3 ชื่อบ้านศาลากุลใน หมู่ที่ 4 ชื่อบ้านคลองสระน้ำอ้อย หมู่ที่ 5 ชื่อบ้านท่าหน้า หมู่ที่ 6 ชื่อบ้านเสาธงทอง หมู่ที่ 7 ชื่อบ้านโอง่าง

ประชากรทั้งสิ้น 5,842 คน แยกเป็นชาย 2,750 คน เป็นหญิง 3,092 คน มีความหนาแน่นเฉลี่ย 1,391 คน/ตารางกิโลเมตร จากจำนวนประชากรทั้งหมดของตำบลแยกตามการตั้งถิ่นฐานและเชื้อชาติได้ดังนี้

1. หมู่ที่ 1, 6, 7 มีประชากรเชื้อชาติมอญ ร้อยละ 35 ของประชากรทั้งตำบล
2. หมู่ที่ 2, 3 ประชากรซึ่งอาศัยบริเวณริมแม่น้ำ มีประชากรนับถือศาสนาอิสลาม ร้อยละ 15 ของประชากรทั้งตำบล
3. หมู่ที่ 2, 3, 4, 5 เป็นประชากรเชื้อชาติไทย, ไทย-จีน บางส่วน ร้อยละ 50 ของประชากรทั้งตำบล

ลักษณะภูมิประเทศของเกาะเกร็ด มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบต่ำล้อมรอบด้วยแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณพื้นที่ริมน้ำเป็นที่ลุ่มมากกว่าตอนกลาง พื้นที่ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นที่ราบน้ำท่วมถึง ทำให้พื้นที่ทั่วทั้งเกาะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการทำเกษตรกรรม ดังจะเห็นได้ว่าการทำสวนไม้ผลไม้อื่นต้นอยู่ทั่วไป ผลไม้ที่นิยมปลูกได้แก่กล้วย มะม่วง มะพร้าว ส้มโอ บริเวณส่วนกลางของเกาะเกร็ดแต่เดิมเป็นพื้นที่ปลูกข้าวเจ้า แต่ไม่มีการทำนามาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2525 เนื่องจากบริเวณกลางเกาะเป็นที่ดอนสูงกว่าบริเวณริมเกาะ ไม่คุ้มกับการลงทุน พื้นที่เกาะเกร็ดค่อนข้างเป็นพื้นที่ลุ่มโดยเฉพาะบริเวณริมเกาะทำให้เกิดน้ำท่วมได้ง่าย จึงประสบปัญหาเรื่องน้ำท่วมเป็นประจำทุกปีในช่วงฤดูน้ำหลาก คือในระหว่างเดือนกันยายน และเดือนพฤศจิกายน ประกอบกับลักษณะเนื้อดินที่เป็นดินเหนียวอุ้มน้ำได้ดี เมื่อเกิดการท่วมขังจึงทำให้การระบายน้ำค่อนข้างช้า

ลักษณะภูมิอากาศของบริเวณเกาะเกร็ด มีลักษณะคล้ายคลึงกับภูมิอากาศโดยทั่วไปของอำเภอปากเกร็ด และจังหวัดนนทบุรี คือ เขตอากาศร้อนชื้นหรือมรสุมเมืองร้อน ฝนจะตกชุกในช่วงฤดูฝน และ ตกมากที่สุดในเดือนกันยายน บางปีเกิดพายุดีเปรสชันหรือฝนตกหนาแน่น ติดต่อกันเป็นเวลานาน ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมทั้งบริเวณเกาะเกร็ด เดือนที่ฝนตกมากที่สุด คือ เดือนกันยายนสำหรับในฤดูแล้งสภาพของพื้นดินไม่แห้งแล้งมากนัก เพราะพื้นที่เกาะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยสวนไม้ผล ไม้ยืนต้น และยังล้อมรอบไปด้วยแม่น้ำเจ้าพระยาทำให้สามารถเก็บความชุ่มชื้นได้ตลอดทั้งปี (เอกสารประชาสัมพันธ์ของ องค์การส่วนตำบลเกาะเกร็ด, 2565)

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึงรูปแบบการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมน้อยที่สุด และสามารถเอื้อ

ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจ สังคม และการรักษาสีงแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน พร้อมทั้งมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวอย่างสมดุลและยั่งยืนในด้าน สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม (ธนวรรษ ดอกจันทร์ และคณะ, 2560)

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการประชุมระดับโลกรื่องสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ในปี 2535 นับเป็นจุดเริ่มในการผลักดันความคิดเรื่อง “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ส่งอิทธิพลถึงการให้ความสำคัญเรื่อง “การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน” จากกระแสการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ประการ กล่าวคือ 1. กระแสความต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 2. กระแสความต้องการของนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ 3. กระแสความต้องการในการพัฒนาคนและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นความพยายามหนึ่งของการสร้างทางเลือกในการพัฒนา ในประเด็นการท่องเที่ยวที่ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับประโยชน์จากท่องเที่ยว และมีบทบาทในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วมเป็นการท่องเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง มีคุณภาพ และมีความสมดุล ด้านความต้องการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น และขีดความสามารถของทรัพยากรที่มี (อุษาวดี พลพิพัฒน์, 2545)

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community – Based Tourism – CBT) เป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่มีแนวคิดชัดเจน กล่าวคือ เป็นการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จุดเด่นของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) คือ แต่ละชุมชนจะมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นักท่องเที่ยวจะได้สัมผัสกับความเป็นท้องถิ่นดั้งเดิม เป็นการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของคนในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้าน นักท่องเที่ยวสามารถรับรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ วัฒนธรรมกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรธรรมชาติ (ละเอียด ศิลาน้อย, 2552)

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจึงมีนัยสำคัญเชื่อมโยงกัน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน การพึ่งพาตนเองโดยมุ่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่นและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมไปถึงการสร้างงานและรายได้อย่างเป็นธรรมและทั่วถึงเพื่อการพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ซึ่งต้องได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนความรู้ และทักษะในการจัดการอย่างถูกต้องและเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ หน่วยงานของรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทและหน้าที่สำคัญอย่างยิ่ง

จากแนวคิดข้างต้นจะเป็นประโยชน์ต่อบริบทชุมชนในเกาะเกร็ด พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น สามารถนำไปปรับใช้ในการบริหารจัดการ การอยู่ร่วมกันจำเป็นต้องมีรูปแบบที่เหมาะสมและลงตัว รูปแบบการจัดการบริการพื้นที่ชุมชน เป้าหมายของการท่องเที่ยวต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของการอนุรักษ์และใช้อย่างรู้คุณค่า คนในชุมชนจะเป็นผู้กำหนดทิศทางในอนาคตของตนเองเพื่อให้บรรลุหลักของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

2. พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หมายถึง สถานที่เก็บรวบรวม รักษา ค้นคว้าวิจัย และจัดแสดงสิ่งต่าง ๆ ที่มีความสำคัญด้านวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น และด้านวิทยาศาสตร์ โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและบริการแก่ผู้ที่สนใจ ซึ่งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความรู้และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนท้องถิ่นรวมถึงการให้การศึกษาสาธารณะ เพื่อให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นศูนย์รวมของทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นอันก่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในวิถีความเป็นอยู่ของท้องถิ่นต่าง ๆ ตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การดำเนินการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนอกเหนือจากการเก็บรวบรวมศิลปวัตถุต่าง ๆ แล้ว ยังจำเป็นต้องแสดงให้เห็นถึงกลุ่มคน วิถีชีวิตความเป็นอยู่และมิติทางสังคมวัฒนธรรมที่มีการเคลื่อนไหวอย่างสืบเนื่อง เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น อันเป็นการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน เพราะความเข้าใจดังกล่าวสามารถนำไปสู่การสร้างสำนึกของความเป็นท้องถิ่น (ธนวรรษ ดอกจันทร์และคณะ, 2560)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นเป็นสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของวัตถุโบราณที่มีมาตั้งแต่สมัยอดีตที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน และมีความเกี่ยวข้องกับพื้นที่หรือท้องถิ่นนั้น ๆ โดยจัดแสดงเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งเรื่องราวในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนในชุมชน ทำให้พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน อีกทั้งยังสามารถเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยรวมตัวกันของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมช่วยเหลือกัน สร้างจิตสำนึกร่วมกัน และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรากเหง้าของตัวเอง (คาเมร่า เจราหวัง, 2563)

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น เป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของคนท้องถิ่นไม่ใช่ของหน่วยราชการหรือของคนอื่น ๆ จากภายนอก สิ่งที่จะนำมาแสดงก็คือเนื้อหาที่เป็นชีวิตวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น และเมื่อเกิดขึ้นมาแล้ว คนในท้องถิ่นก็เป็นเจ้าของ ทำหน้าที่ดูแลกันเอง รวมทั้งการอธิบายและนำชม โดยการจัดพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นสามารถวิเคราะห์แยกออกเป็น 2 รูปแบบ แบบที่ 1 เป็นการจัดโดยคนจากภายนอกที่มีความรู้เรื่องการจัดพิพิธภัณฑ์ ส่วนคำว่าท้องถิ่นนั้นหมายถึง พื้นที่ ไม่ใช่คนที่จัด เช่นจากหน่วยราชการ โดยจะไปรวบรวมบรรดาโบราณวัตถุในพื้นที่ของท้องถิ่นมาจัดแสดง ซึ่งผู้กำหนด

เนื้อหาที่ตนได้ตีความจากบรรดาวัตถุเหล่านั้น โดยไม่เชื่อมโยงไปถึงสภาพและความเป็นไปของสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่นแม้แต่หน่อย แบบที่ 2 เป็นการดำเนินการโดยคนในท้องถิ่น เช่น พิพิธภัณฑสถานที่เกิดขึ้นตามวัด อันเนื่องมาจากพระภิกษุสงฆ์รวบรวมสิ่งของไว้แล้วอาศัยลูกศิษย์ลูกหาสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแล้วนำสิ่งของที่สะสมไว้มาจัดแสดง พิพิธภัณฑสถานนี้เป็นเพียงแต่นำวัตถุมาเก็บ ฉะนั้นจึงมีความเห็นว่าการจัดพิพิธภัณฑสถานขึ้นนั้น สิ่งที่จะนำมาแสดงหาใช้รูปแบบอาคารพิพิธภัณฑสถานและบรรดาโบราณวัตถุแต่เพียงอย่างเดียวไม่ หากจะต้องสัมพันธ์กับเนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์สังคม และชีวิตวัฒนธรรมของผู้คนที่อยู่ตามชุมชนต่าง ๆ ในพื้นที่ท้องถิ่นเดียวกันด้วย (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2561)

พิพิธภัณฑสถาน เป็นส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานพื้นบ้าน ซึ่งวัดได้ทำหน้าที่ในการบริหารจัดการดำเนินงาน จัดตั้งขึ้นและจัดแสดงวัตถุในบริเวณวัด พิพิธภัณฑสถานหลายแห่งได้เกิดขึ้นจากพระสงฆ์และคนในท้องถิ่น ที่ต้องการเล่าถึงวิถีชีวิตของชาวบ้านที่แตกต่างจากพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่เน้นด้านโบราณวัตถุ พิพิธภัณฑสถานบางแห่งก็ตั้งขึ้นเพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบได้บริเวณใกล้เคียง (ศิริพร ศรีสินธุ์โร, 2551) พิพิธภัณฑสถานโดยมากจะตั้งขึ้นเพื่อแสดงวัตถุประเภทต่าง ๆ ที่ทางวัดได้เก็บสะสมครอบครองดูแล และอีกส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชน นอกเหนือจากจะนำเสนอเรื่องราวหรือจัดแสดงวัตถุที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือวัดแล้ว ยังจัดแสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ และวัตถุที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของชาวบ้าน โดยมักเริ่มขึ้นจากการระดมเก็บรวบรวมวัตถุต่าง ๆ และทำการแบ่งประเภทวัตถุเพื่อนำเสนอ เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑสถานที่ชาวบ้านจัดแสดงเอง ทำให้เป็นพิพิธภัณฑสถานที่เน้นวัตถุมากกว่าเนื้อหา ขาดวิธีการนำเสนอและการถ่ายทอดข้อมูลที่ดี (ต่อจรัส พงษ์สาลี, 2547)

พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับมิติของการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม บทบาทสำคัญของพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นกับการสร้างการเรียนรู้ มีความสำคัญ 3 ประการคือ (1) การพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความรู้ความเข้าใจในกระบวนการทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานร่วมกัน (2) การรื้อฟื้นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนให้กลับมามีคุณค่าและช่วยอธิบายลักษณะทางประวัติศาสตร์ทางสังคมท้องถิ่นได้อีกครั้ง (3) การขยายผลของการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนผ่านการจัดตั้งและรวบรวมไว้ที่พิพิธภัณฑสถาน ซึ่งสามารถกระตุ้นกระบวนการขุดเกลากายทางสังคมที่นำไปสู่เครือข่ายทางสังคมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานภายในท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น (ญาณินทร์ รักรวงศ์วาน, 2556)

จากแนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจะเห็นได้ว่า พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนอกจากจะมีการนำเสนอโบราณวัตถุ องค์ความรู้ เนื้อหาในด้านประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา วัฒนธรรมของท้องถิ่นชุมชนนั้น ๆ แล้ว ยังให้ความสำคัญในเรื่องของการดึงคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ให้ตระหนักรู้และเข้าใจเกี่ยวกับ

รากเหง้าตัวเองของคนในชุมชนในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี โดยพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นนี้เป็นเครื่องมือสร้าง รื้อฟื้นและการอนุรักษ์รักษาศิลปะวัฒนธรรมภายในท้องถิ่นผ่านการจัดการความรู้อย่างเป็นรูปธรรม เป็นการแสดงสัญลักษณ์ภายในบริบทของชุมชนเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

1. พิพิธภัณฑ์วัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร

วัดปรมย์ยิกาวาส (วัดปากอ่าว) ตั้งอยู่หมู่ที่ 7 ตำบล เกาะเกร็ด เป็นพระอารามหลวงชั้นโท ชนิดวรวิหาร มีชื่อใน ภาษามอญว่า “เกี่ยมมู่เกี่ยมเต็ง” สิ่งสำคัญภายในวัดมีพระอุโบสถ ที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังแบบไทยประยุกต์ บานประตูหน้าต่าง ประดับลายปูนปั้นเขียนด้วยสี กำแพงแก้วรอบพระอุโบสถมีลวดลายที่สวยงาม เป็นกำแพงเหล็กอย่างดีทำมาจากยุโรป อีกทั้งด้านหลังพระอุโบสถมีพระเจดีย์รูปทรงแบบมอญ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินมาทรงบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ที่พระมหารามัญเจดีย์ นี้ เมื่อปี พ.ศ. 2427 และใกล้กันนั้นมีพระวิหาร ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปไสยาสน์ขนาดใหญ่เป็นที่สามในอำเภอ ปากเกร็ด ส่วนด้านหน้าพระวิหารเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหินอ่อน ซึ่งพระประติมากรชานชีวนทุลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมี “พระนนทมนินท์” เป็นพระพุทธรูปปางขัดสมาธิเพชร หน้าตักกว้าง 40 นิ้ว ความสูงวัดจากฐานถึงพระเศียร 65 นิ้ว

พระเจดีย์มูเตา วัดปรมย์ยิกาวาส ตั้งอยู่บริเวณหัวแหลมของเกาะเกร็ด เป็นเจดีย์ทรงรามัญสีขาว มีผ้าแดง ผูกบนยอดเจดีย์ ซึ่งกล่าวกันว่าผ้าแดง คือ สัญลักษณ์อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมรามัญ เป็นศิลปะแบบมอญแท้คือ พระเจดีย์ทรงมอญแท้เป็นพระเจดีย์จำลองมาจากหงสาวดี ก่อนที่จะถูกพม่าแต่งเติม จนทำให้พระเจดีย์มูเตาองค์เดิมที่เมืองหงสาวดีกลายเป็นเจดีย์ทรงมอญผสมพม่าในปัจจุบัน พระเจดีย์มูเตา เป็นเจดีย์ก่ออิฐถือปูน ฐานแปดเหลี่ยมย่อมุม ยอดเจดีย์มีฉัตรทรงเครื่อง 5 ชั้น อย่างมอญ สูง 1 วา ตั้งอยู่หัวมุมเกาะเกร็ด ทางราชการโดยกรมศิลปากรขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตามประกาศในราชกิจจานุเบกษา ปี 2478 พระเจดีย์มูเตาสร้างโดยชาวมอญ ที่อพยพมาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร ปลายกรุงศรีอยุธยา อายุราว 300 ปี ภายในบรรจุพระธาตุเป็นที่เคารพสักการะ ของชาวไทยเชื้อสายมอญ เดิมเป็นเจดีย์ที่สร้างตั้งตรง ต่อมาน้ำเซาะตลิ่งพัง จึงทำให้เจดีย์ทรุดตัวและเอียงลง เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2434 (องค์การส่วนตำบลเกาะเกร็ด, 2565)

ภาพที่ 1 : พิพิธภัณฑวัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร
ที่มา : ดร.เวชกร ตาลวันนา ผู้เขียน

พิพิธภัณฑวัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร ตั้งอยู่ภายในวัดปรมย์ยิกาวาส โดยมีอาคารสองชั้นซึ่งแต่เดิมเป็นกุฏิของอดีตเจ้าอาวาส สร้างในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอาคารจัดแสดง

ชั้นล่าง หรือ หอไทยนิทัศน์เครื่องปั้นดินเผา ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) จัดแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผาเป็นหลัก โดยได้จำลองเตาเผาและหุ่นจำลองของช่างทำเครื่องปั้นดินเผาไว้ มีมุมฉายวิดิทัศน์เรื่องราวต่าง ๆ อาทิ ขนมหไทยที่มีชื่อเสียงของเกาะเกร็ด พื้นที่ส่วนใหญ่ในอาคารจัดแสดงวิวัฒนาการของเครื่องปั้นดินเผาที่พบในประเทศไทย และมีตัวอย่างของเครื่องปั้นดินเผาในภาคต่าง ๆ จัดแสดงด้วย มุมหนึ่งจัดแสดงเครื่องใช้ไม้สอยในบ้านที่วางกองอยู่รวมกัน อาทิ พัดลมเก่า ตะเกียง หรือเครื่องใช้ไม้สอยในครัวเรือน จำพวกครก กระทะใบบัว กระต่ายชูดมะพร้าว นอกจากนี้ยังมีข้าวของบางชิ้นวางอยู่ระหว่างตู้จัดแสดงทั่วไป เช่น เครื่องอัดกลีบผ้า คูลเลอร์น้ำ เป็นต้น

ภาพที่ 2 - 3 : การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑวัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหารในส่วนชั้นล่าง
ที่มา : ดร.เวชกร ตาลวันนา ผู้เขียน

ภาพที่ 4 – 5 : การจัดแสดงภายในพิพิธภัณฑวัดปรมัยยิกาชาวสรววิหารในส่วนชั้นล่าง
ที่มา : ดร.เวชกร ตาลวันนา ผู้เขียน

ชั้นบน ประกอบไปด้วยสิ่งของหลากหลายประเภท ได้แก่

1. สิ่งของในพระเจ้าบรมมหารัชมัยยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุตดารัตนราชประยูร ซึ่งหลังจากสิ้นพระชนม์แล้ว ล้นเกล้าฯ รัชกาลที่ 5 นำมาถวายไว้ เนื่องแต่วัดนี้เป็นวัดที่เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยเสด็จทอดพระเนตรและปฏิบัติสัจจรณ์ และให้อยู่ภายในพระอุบลัมภ์ของพระเจ้าบรมมหารัชมัยยิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุตดารัตนราชประยูร

2. สิ่งของที่อดีตเจ้าอาวาสได้รับการถวายมาเนื่องในวาระสำคัญของพระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรี อาทิผู้สังเค็ดที่ระลึกในงานพระศพสมเด็จพระมหิตลาธิเบศรอดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ชุดเครื่องสังเค็ดมุกที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานถวายแด่พระราชอาคันตุกะที่รับนิมนต์เข้าร่วมประกอบพิธีงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ดอกไม้แกะด้วยหินอ่อน ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นำมาจากอิตาลีครั้งกลับจากเสด็จพระพาสยุโรป เป็นต้น

3. สิ่งของในวัฒนธรรมประเพณีมอญ หลายชิ้นสืบมาแต่ก่อนกรุงรัตนโกสินทร์ นับแต่ครั้งสมเด็จพระเจ้าตากสินโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญมาตั้งบ้านเรือนที่เกาะเกร็ดและ บุรณวัดขึ้นมา สิ่งสมรือຍมาจนปัจจุบัน ทำให้มีข้าวของอายุหลายร้อยปีอยู่หลายชิ้นในพิพิธภัณฑ แม้กระทั่งหม (โกศมอญ) ที่ใช้ในงานพระราชทานเพลิงศพพระราชอาคันตุกะ อดีตเจ้าอาวาสอายุ 102 ปี

4. สิ่งของเบ็ดเตล็ด อาทิ พิมพ์ดีดสมัยเก่าที่ตรืตรา “กรมพัสดุ” ยี่ห้อ Smith Premier เครื่องกรองน้ำดินเผาจากต่างประเทศ เขมอจำลอง เป็นต้น

พื้นที่ราว 1 ใน 4 ของชั้นบน เป็น “ห้องคัมภีร์รามัญ” เก็บรวบรวมคัมภีร์ภาษามอญไว้จำนวนมาก นอกจากนี้ยังมีหีบเก็บคัมภีร์ลายรดน้ำ กากะเบียบ (เครื่องสำหรับวางหนังสือโบราณ ทำด้วยไม้ 8 อันร้อยไขว้กัน) รวมถึงพระไตรปิฎกภาษามอญที่สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

นอกจากนี้ภายในวัดยังมีโรงทำลูกหนู ซึ่งอยู่ใกล้กับวิหาร เป็นโรงที่ทางวัดเคยทำลูกหนู ยังมีอุปกรณ์การทำลูกหนู และกระบอกลูกหนูให้ชมด้วย (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2548)

2. พิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวานอาม่าน)

การทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพของชาวมอญมาแต่ครั้งตั้งถิ่นฐานแถบลุ่มน้ำอริวดี เอกลักษณ์ของศิลปะสกุลช่างเกาะเกร็ดที่มีเอกลักษณ์เฉพาะคือ โองสลัก หรือหม้อสลัก หรือที่เรียกในปัจจุบันว่า “หม้อลายวิจิตร” ที่มีสัดส่วนและการตกแต่งงดงาม หม้อลายวิจิตร รวมทั้งเครื่องปั้นดินเผาที่เคยใช้ในอดีต ได้รับการจัดแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานเครื่องปั้นดินเผาที่เรียกกันอีกชื่อหนึ่ง “บ้านกวานอาม่าน” เป็นภาษามอญที่แปลว่า “หมู่บ้านช่างปั้น” ตั้งอยู่ที่เกาะเกร็ดในท้องที่หมู่ 1, หมู่ 6 และ หมู่ 7 ตำบลเกาะเกร็ด พิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เริ่มโดยคุณพิศาล บุญผูก ได้ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2525 ซึ่งได้ใช้พื้นที่ในบ้านและบริเวณบ้าน นำเครื่องปั้นดินเผาต่าง ๆ มาสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตและภูมิปัญญาความศรัทธาในพุทธศาสนาของชาวมอญได้อย่างชัดเจน อาทิ แจ่ม (กะละมัง) หม้อสรงกรานต์ซึ่งใช้ใส่ข้าวแช่นำไปถวายพระในวันสงกรานต์ ฯลฯ

การก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น โดยพิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวานอาม่าน) ก็คือพิพิธภัณฑสถานเชิงชาติพันธุ์หนึ่ง ที่มีการจัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องเครื่องปั้นดินเผาที่เกี่ยวข้องกับความ เป็นชาวมอญเอาไว้เป็นจำนวนมาก เผยแพร่ความรู้ในเรื่องของเครื่องปั้นดินเผา ด้วยว่าเครื่องปั้นดินเผานั้นสามารถสะท้อนถึงความเป็นมอญได้เป็นอย่างดีและตัวเครื่องปั้นดินเผาเองนั้นก็มีความสำคัญและความสัมพันธ์กับชาวมอญในฐานะที่สื่อให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิตและระบบชนชั้นทางสังคมของชาวมอญในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน โดยลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาสดลายวิจิตรแบบมอญโบราณนั้น ถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญที่เกาะเกร็ด โดยสิ่งที่สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือเครื่องปั้นดินเผาแบบมอญจะมีขารอง ซึ่งที่อื่นมักจะไม่มี จะมีก็เฉพาะตัวกับฝาเป็นหลัก จึงถือได้ว่าเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญ

ภาพที่ 6 : ป้ายบอกทางพิพิธภัณฑเครื่องปั้นดินเผา พิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน)

ที่มา : ดร.เวชกร ตาลวันนา ผู้เขียน

เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญเกาะเกร็ดนั้นจะประกอบด้วยลวดลายต่าง ๆ ทั้งลายดอกไม้ ลายพืช ลายพันธุ์ไม้ต่าง ๆ ซึ่งลวดลายต่าง ๆ เหล่านี้ผ่านการคิดและผสมผสานกันออกมาอย่างลงตัว ทำให้เครื่องปั้นดินเผาของชาวมอญที่เกาะเกร็ดนั้นมีความประณีตสวยงามและมีชื่อเสียงเป็นอย่างมาก จนถึงปัจจุบันนี้

นอกจากนี้พิพิธภัณฑเครื่องปั้นดินเผา (บ้านกวนอาม่าน) ถือว่าเป็นพิพิธภัณฑที่มีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผาเป็นอย่างมาก โดยในพิพิธภัณฑเครื่องปั้นดินเผา (บ้านกวนอาม่าน) ก็จะมีกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย อาทิ การจัดแสดงเครื่องปั้นดินเผา ของใช้ต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับชาวมอญ มีการพาเดินเข้าชมเตาเผาโบราณ กรรมวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การสาธิต การปั้นเครื่องปั้นดินเผา การจำหน่ายสินค้า เครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น ทั้งนี้ถือเป็นการจัดขึ้นเพื่อให้ความรู้เรื่องเครื่องปั้นดินเผาแก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมเป็นสำคัญ (วิรุญา แก้วสมบุรณ์, 2553)

สรุปและอภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่าภายในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีพิพิธภัณฑท้องถิ่นจำนวน 2 แห่ง คือ พิพิธภัณฑวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร และพิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน)

การศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังความเป็นมา การบริหารจัดการ และสภาพปัญหาของพิพิธภัณฑวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร พบว่าพิพิธภัณฑวัดปรมัยยิกาวาสวรวิหาร เป็นพิพิธภัณฑภายในวัด ตั้งอยู่ที่ หมู่ 7 ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120 โทรศัพท์ติดต่อ 0-2584-5120 เปิดจันทร์-ศุกร์ 13.00-16.00 น. วันเสาร์-อาทิตย์ และวันหยุดราชการ 09.00-15.00 น. ไม่เสียค่าเข้าชม พิพิธภัณฑแห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑที่มีศักยภาพและมีคุณค่าในการพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่ง

ท่องเที่ยว ซึ่งศิลปวัตถุและโบราณวัตถุที่จัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ล้วนเป็นสิ่งที่มีความค่าทางประวัติศาสตร์ และภูมิปัญญาของชุมชน ที่สะท้อนให้เห็น ถึงชีวิตและภูมิปัญญาของคนในอดีต การบริหารจัดการและอุปสรรคของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ คือ พิพิธภัณฑ์ วัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร จากสภาพเดิมเป็นที่เก็บของใช้ ที่ได้รับการบริจาคของคนในชุมชน จากการสะสมของอดีตเจ้าอาวาส โดยวางอย่างไม่เป็นระเบียบ กองระเกะระกะอยู่บนพื้นไม่มีการจัดหมวดหมู่ ในปี 2563 ช่วงสถานการณ์โรคระบาดโควิด19 ได้มีการปรับปรุงพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ จากการสนับสนุนจากสำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ (สวทช.) การเข้าชมของนักท่องเที่ยวมีบ้างประปรายในแต่ละวัน อาจด้วยการประชาสัมพันธ์ คือป้ายประชาสัมพันธ์ควรอยู่ในจุดที่เด่นชัดมากกว่านี้ และการประชาสัมพันธ์ของทางวัดนอกจาก การประชาสัมพันธ์ในเรื่องของการทำบุญไหว้พระแล้ว ควรกล่าวประชาสัมพันธ์แนะนำพิพิธภัณฑ์ด้วย วัฒนธรรมจังหวัดนนทบุรีเข้ามามีส่วนร่วมในเรื่องของงบประมาณแต่ก็เพียงบางส่วนเท่านั้น (อาภา ชูกิจไพศาล, สัมภาษณ์, 2565)

การศึกษาภูมิหลังความเป็นมา การบริหารจัดการ และสภาพปัญหาของพิพิธภัณฑ์ชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน) พบว่าพิพิธภัณฑ์ชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน) กวนอาม่านเป็นภาษามอญ หมายถึง หมู่บ้านช่างปั้น ตั้งอยู่ เลขที่ 19 หมู่ที่ 7 ตำบล เกาะเกร็ด อำเภอ ปากเกร็ด จังหวัด นนทบุรี ริเริ่มโดย นายพิศาล บุญผูก เมื่อปี พ.ศ. 2525 เพื่ออนุรักษ์ผลงานเครื่องปั้นดินเผาฝีมือของชาวมอญที่ใกล้สูญหาย แสดงถึงเอกลักษณ์ความเป็นมอญเกาะเกร็ด คือในเรื่องของลวดลายและรูปทรงแบบมอญโบราณ การบริหารจัดการ อุปสรรคและปัญหาในส่วนของพิพิธภัณฑ์นี้คือในเรื่องของแรงงาน เพราะเป็นการทำงานโดยผู้ดูแลเป็นหลัก ในปัจจุบันได้ปิดทำการแบบถาวร ของสะสมภายในพิพิธภัณฑ์บางส่วนได้นำไปจัดแสดงที่มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช บางส่วนได้มอบให้แก่พิพิธภัณฑ์อื่นเพื่อนำไปจัดแสดง ต่อ แต่ยังคงเหลือของสะสมบางส่วนที่ยังคงอยู่ ด้วยพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เริ่มต้นจากการสะสมของ นายพิศาล บุญผูก และได้รับมอบจากคนมอญหลายสาย เช่นบุษบก เครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ฯลฯ ดูแลและรักษาโดย นายพิศาล เพียงคนเดียว จากการเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ให้นักท่องเที่ยวเข้าชม ปรากฏว่าสิ่งของที่จัดแสดง ในพิพิธภัณฑ์ถูกทำลายเสียหายจากนักท่องเที่ยว การดูแลหรือบูรณะ ซ่อมบำรุง เป็นไปได้ยาก เนื่องจากเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนบุคคล มิได้เก็บค่าเข้าชม และในปัจจุบัน นายพิศาล บุญผูก มีภาระหน้าที่อื่น ๆ คือเป็นอาจารย์ แปลคัมภีร์โบราณภาษามอญ ฯลฯ ทำให้ไม่มีเวลาในการดูแลพิพิธภัณฑ์แห่งนี้ (แคทรียา ไฉยากุล (หลานสาวนายพิศาล บุญผูก) สัมภาษณ์, 2565)

จากข้อค้นพบพิพิธภัณฑ์วัดปรมย์ยิกาวาสวรวิหาร ต้องมีการปรับปรุงในส่วนของการบริหารจัดการ กล่าวคือต้องให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตัดสินใจ กำหนดทิศทาง แลกเปลี่ยนความรู้ร่วมกัน นอกเหนือจากการบริหารจัดการแล้วต้องมีการพัฒนาในด้านบุคลากร กิจกรรมที่สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้าชมและรวมถึงการพัฒนาด้านองค์ความรู้ในพิพิธภัณฑ์ การดำเนินการจัดนิทรรศการ

โดยยึดหลักของการเล่าเรื่องราวของชุมชนตามบริบทของประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรมประเพณี และความเป็นอยู่ของชุมชน เป็นการสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานของ กลุขญา ตัสมมา (2560). ศึกษาการจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์ พบว่าการบริหารจัดการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นจะต้องพึ่งตนเอง ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และต้องมีการพัฒนาให้ทันยุคทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและผู้สนใจ เน้นให้เป็นระบบการจัดการอย่างยั่งยืน และมีการพัฒนาในด้านบุคลากร มีกิจกรรมที่ดึงดูดให้ผู้สนใจเข้าร่วม มีการติดตามและประเมินผล เพื่อนำปัญหาที่เกิดขึ้นมาแก้ไขปรับปรุงต่อการบริหารจัดการดำเนินงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นต่อไป และสอดคล้องกับงานของ ศรีศักดิ์ วลลิโกดม, (2539) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้นเป็นสิ่งภายนอกที่มาเชื่อมโยงกับการจัดพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ความมุ่งหมายก็เพื่อให้คนจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ หรือคนภายในประเทศเอง ได้รู้จักและเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างมีเหตุผลและถูกต้อง เพราะฉะนั้นหลักฐานและข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นจะเป็นเป็นสิ่งที่นำไปใช้เป็นเนื้อหาสาระในการให้ความรู้และความคิดแก่นักท่องเที่ยว เกิดความเพลิดเพลินทั้งด้านศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และมีความมุ่งหมายสำคัญที่จะอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมเท่า ๆ กับสร้างสำนึกให้คนจากภายนอก มีความเคารพต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นและแสวงหาความร่วมมือกับคนท้องถิ่นและกระจายรายได้ไปสู่คนท้องถิ่น

ส่วนพิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน) เป็นการปิดพิพิธภัณฑสถานอย่างถาวร ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเสียดายมาก เพราะพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้เป็นพิพิธภัณฑสถานที่รวมความเป็นชาติพันธุ์ของมอญเพียงแห่งเดียวที่มีความสมบูรณ์ หากในอนาคตพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้กลับฟื้นคืนชีพกลับมาอีกครั้งหนึ่ง ควรต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน หรือแม้แต่คนในชุมชนให้การสนับสนุนการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานนี้จึงจะสำเร็จลุล่วงและยั่งยืนตลอดไป

ทั้งนี้สามารถสรุปข้อเสนอแนะคือควรมีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการให้แก่คนในชุมชนเพื่อกำหนดทิศทางการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างการเรียนรู้ มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ผ่านการแนะนำจากผู้มีความรู้ความสามารถ เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานก่อให้เกิดการพัฒนาพิพิธภัณฑสถานให้มีความยั่งยืนและเป็นแหล่งเรียนรู้สู่ชุมชนต่อไป

รูปที่ 7 – 8 : สภาพปัจจุบันของพิพิธภัณฑชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน)

ที่มา : ดร.เวชกร ตาลวันนา ผู้เขียน

ภาคผนวก

วีดิทัศน์ : พิพิธภัณฑวัดปรมัยยิกาวาสและหอไทยนิทัศน์เครื่องปั้นดินเผา (นนทบุรี)

ที่มา : คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี • RAMA Channel • 18 ธ.ค. 2563

รายการอ้างอิง

- กฤษณา ตัสม่า. (2560). “การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์.” *วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์*, ปีที่ 12 ฉบับที่ 24 ก.ค. – ธ.ค. 60, หน้า 70 - 83.
- คามะรา เจราหัง. (2563). *การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการมีส่วนร่วมและพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นขุนละหาร*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ญาณินทร์ รักรวงศ์วาน. (2556). “พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นกับการสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น.” *ดำรงวิชาการ*, 10 (1), หน้า 20-21.
- ต่อจรัส พงษ์สาลี. (2547). *พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในประเทศไทย : รายงานการวิจัย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ธนวรรษ ดอกจันทร์ และคณะ (2560). *แนวทางการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย อำเภอ นครชัยศรี จังหวัดนครปฐม*. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 9 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม จังหวัดนครปฐม 28-29 กันยายน 2560.
- ยศพร บรรเทิงสุช. (2556). *การวิจัยแนวทางการอนุรักษ์ภูมิปัญญาเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม โดยการใช้ ส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่นที่ชุมชนบ้านหม้อ ตำบลเขา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. ปริญญานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ละเอียด คิลาน้อย. (2552). *การพัฒนาหลักสูตรการจัดการท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อความยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- วิรุณา แก้วสมบุรณ์. (2553). *บทบาทของพิพิธภัณฑ์ชาวมอญ (บ้านกวางอำม) ในการเผยแพร่ความเป็นมอญผ่าน เครื่องปั้นดินเผา (พ.ศ. 2525 - พ.ศ. 2553)*. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต ภาควิชาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2548). *พิพิธภัณฑ์วัดปรมย์ยิกาวาส*. สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2565. จาก <https://db.sac.or.th/museum/museum-detail/218>
- ศิริพร ศรีสินธุ์ไธ. (2551). *พิพิธภัณฑ์บันทึก : ทบทวนบทเรียนจากการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์*. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2539). *เปิดประเด็น : พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น และการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2561). *พิพิธภัณฑ์และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิ เล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- อุษาวดี พลพิพัฒน์. (2545). “การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน: กรณีศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในประเทศไทย.” *จุลสารการท่องเที่ยว*. 21(4) : 38-48.
- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะเกร็ด. (2565). สืบค้นเมื่อ 3 พฤษภาคม 2565. จาก <https://www.kohkred-sao.go.th/public/list/data/index/menu/1168>

สัมภาษณ์

แคทรียา ไฉยากุล, เจ้าของผลิตภัณฑ์ OTOP “สมุนไพรบ้านยาสา” ลีบเชื้อสายชาวมอญ หลาน (ลุง) นายพิศาล บุญผูก ผู้ก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานชาวมอญ (บ้านกวนอาม่าน), สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2565.

อาภา ชูกิจไพศาล, ข้าราชการบำนาญ สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ, จิตอาสาวิทยากร /ผู้ดูแล พิพิธภัณฑสถาน วัดปรมมัย ยิกาวาสวรวิหาร, สัมภาษณ์, 3 กรกฎาคม 2565.
